

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

KAPITOLA 6

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Mezi významné úspěchy OSN patří vytvoření mezinárodního právního řádu sestávajícího se z úmluv, smluv a standardů, které hrají klíčovou roli při podpoře světového míru a bezpečnosti i hospodářského a sociálního rozvoje. Mnohé ze smluv uzavřených z iniciativy OSN představují základ pro úpravu vztahů mezi státy. Přestože práce OSN v této oblasti denně ovlivňuje životy lidí na celém světě, není vždy náležitě docenována.

Charta výslovně vyzývá OSN, aby pomohla při urovnávání mezinárodních sporů mírovými prostředky, včetně rozhodčího a soudního řízení (článek 33) a aby se zasazovala o rozvoj mezinárodního práva a jeho kodifikaci (článek 13). V průběhu uplynulých let OSN iniciovala přes 500 mnohostranných dohod, které se týkají širokého spektra společných zájmů více států a které jsou pro státy, jež je ratifikují, právně závazné.

V mnoha oblastech, které postupně nabývaly mezinárodních rozměrů, byla právní činnost OSN průkopnická. Mimo jiné stála v čele snah o zavedení právního rámce v oblastech, jako jsou ochrana životního prostředí, regulace pohybu migrujících pracovních sil, boj proti obchodu s drogami a potírání terorismu. Tato činnost pokračuje i nadále a mimo to získala organizace postupně ústřední roli v širším spektru témat, například v otázce lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

SOUDNÍ UROVNÁVÁNÍ SPORŮ

Hlavním orgánem OSN pro urovnávání sporů je **Mezinárodní soudní dvůr (ICJ)**. Světový soud, jak bývá ICJ obecně nazýván, byl založen v roce 1946. Ke konci roku 2003 vynesl 78 rozsudků ve sporech přednesených státy a 24 posudků v reakci na žádosti řádně zmocněných organizací OSN. Většinu případů projednával celý soud, od roku 1981 však mohou být na žádost sporných stran případy předkládány také odborným komorám (viz internetová stránka soudu na adrese www.icj-cij.org).

Soud vynesl řadu rozhodnutí v otázkách mezinárodních sporů týkajících se hospodářských práv, tranzitního práva, zneužití síly, nevměšování se do vnitřních záležitostí států, diplomatických vztahů, únosů, práva na azyl a na národní sebeurčení. Soud rozhoduje tyto spory jako nestranný arbitr. Pomocí nenásilného řešení sporů o vymezení hranic mezi státy, námořních hranic a územní svrchovanost jednotlivých zemí Mezinárodní soudní dvůr často zabránil další eskalaci napětí.

ICJ například v roce 2002 rozhodl při mezi Kamerunem a Nigérií o svrchovanost nad poloostrovem Bakassi, na jehož území se nacházejí bohatá naleziště ropy, a posléze vydal i rozhodnutí o průběhu suchozemské a mořské hranice mezi oběma státy. V tomtéž roce vyřešil spor mezi Indonésií a Malajsií o svrchovanost nad dvěma ostrovy v Celebeském moři, které nakonec přiřkl Malajsií. V roce 2001 soud ukončil mořskou a teritoriální při mezi Katarom a Bahrajnem, která představovala překážku ve vzájemných vztazích obou zemí.

Roku 1999 Mezinárodní soudní dvůr svým rozhodnutím, které obě země akceptovaly, vyřešil citlivý spor týkající se hranic mezi Botswanou a Namibií.

V roce 1992 urovnal spor, který se mezi Salvadorem a Hondurasem táhl téměř sto let a který v roce 1969 vedl ke krátké, ale krvavé válce mezi oběma státy. Roku 1994 soudu společně předložily svůj spor Libye a Čad. Poté, co soud rozhodl, že se hranice bude řídit smlouvou mezi Francií a Libyí z roku 1955, stáhla Libye z oblasti při jižní hranici s Čadem své jednotky.

Některé případy byly Mezinárodnímu soudnímu dvoru podány v souvislosti s politickými nepokoji či regionálními konflikty. V roce 1980 předložily USA soudu případ spojený s obsazením amerického velvyslanectví v Teheránu a zadržením jeho zaměstnanců. Soud rozhodl, že Írán musí vydat rukojmí a zaplatit Spojeným státům náhradu škody. Než však soud určil její výši, byl případ s ohledem na dvoustrannou dohodu mezi Íránem a USA stažen. Roku 1989 požádal Írán ICJ, aby odsoudil sestřelení íránského letadla americkou válečnou lodí Vincennes, aby označil za viníka Spojené státy a donutil je uhradit vzniklou škodu. Po vzájemném ujednání o kompenzaci byl případ uzavřen v roce 1996.

V roce 1986 žalovala Nikaragua Spojené státy za podporu nikaragujských *contras*. Soud došel k závěru, že svou podporou *contras* a kladením min do blízkosti nikaragujských přístavů, tedy akty neospravedlnitelnými „kolektivní sebeobranou“, Spojené státy porušily své mezinárodně právní závazky nevměšovat se do vnitřních záležitostí cizího státu, nepoužít proti němu sílu a nezasahovat do jeho suverenity. Soud proto rozhodl, že Spojené státy jsou povinny uhradit škodu. V roce 1991, ještě před stanovením reparační částky, však Nikaragua žalobu stáhla.

V roce 1992 předložila Libye ICJ dva případy, jeden proti Velké Británii a druhý proti USA, týkající se interpretace Úmluvy o potlačení nezákonných činů ohrožujících bezpečnost dopravního letectví v případě zřícení letadla letu 103 společnosti Pan American nad skotským Lockerbie v roce 1988. Případy byly vyjmuty ze soudního rejstříku v září 2003 s ohledem na uzavření dohody mezi zúčastněnými stranami.

Roku 1993 postoupila Bosna a Hercegovina soudu žalobu proti Svazové republice Jugoslávii (Srbsku a Černé Hoře) ohledně uplatnění Úmluvy o prevenci a postihu zločinu genocidy. Soud vyzval strany sporu, aby zabránily další eskalaci genocidy a vyhocení pře. Příklad ještě není dořešen.

V roce 1996 ICJ odmítl námitky USA vůči pravomoci soudu v případě týkajícím se zničení íránských ropných plošin americkými válečnými loděmi. Soud v listopadu 2003 uvedl, že tyto aktivity Spojených států nelze ospravedlnit jako akty nezbytné k zajištění národní bezpečnosti. Soud však také rozhodl, že tyto aktivity nezakládaly právo na porušování svobody obchodu ze strany Íránu, a proto jeho žádost o reparace nebyla vyslyšena. Soud také odmítl kontrující žádost Spojených států.

Státy Mezinárodnímu soudnímu dvoru také často předkládaly záležitosti související s hospodářskými právy. Například v roce 1995 podalo Španělsko ve sporu o práva rybolovu mezi Kanadou a Evropskou unií podnět proti Kanadě poté, co Kanada na otevřeném moři zadržela španělskou rybářskou loď. V jiném nedávném případě žádalo Lichtenštejnsko po Německu vrácení určitých nemovitostí zabavených v průběhu druhé světové války.

Slovensko a Maďarsko postoupily ICJ případ týkající se ochrany životního prostředí, vzniklý v souvislosti se sporem o platnost vzájemné dohody z roku 1997 o výstavbě vodního díla na Dunaji. V roce 1997 soud shledal oba státy odpovědné za porušení právních závazků a vyzval je, aby podmínky smlouvy splnily.

Během minulých deseti let se počet případů předkládaných Mezinárodnímu soudnímu dvoru výrazně zvýšil. Zatímco v 70. letech soud projednával zároveň jeden či dva případy, v letech 1990 až 1997 se počet současně projednávaných případů pohyboval mezi devíti až třinácti a v následujících letech překročil dvacítku. Ke konci roku 2003 čekalo na rozhodnutí ICJ 22 případů, z nichž jeden byl aktivně posuzován.

Posudky vypracované Mezinárodním soudním dvorem se mimo jiné týkaly přijímání nových členů do OSN, vyplácení kompenzací pracovníkům OSN, kteří ve službě utrpěli zranění, územního statutu Západní Sahary, hrazení výdajů některých mírových operací a nejnověji také statusu zpravodajů OSN pro lidská práva. Dva posudky, vydané roku 1996 na základě usnesení Valného shromáždění a Světové zdravotnické organizace, se týkaly otázky legálnosti hrozby užití jaderných zbraní.

V roce 1971 se v jednom z posudků vydaném na základě podnětu Valného shromáždění uvádělo, že další setrvávání jihoafrických sil v Namibii je ilegální a že Jihoafrická republika je povinna stáhnout ze země svůj správní aparát a ukončit okupaci území, aby tak uvolnila cestu k nezávislosti Namibie v březnu 1990.

ROZVOJ A KODIFIKACE MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

V roce 1947 ustavilo Valné shromáždění **Komisi pro mezinárodní právo**, jejímž úkolem je zasazovat se o pokrokový rozvoj a kodifikaci mezinárodního práva. Komise se schází jednou za rok a tvoří ji 34 členů volených Valným shromážděním na pětileté funkční období. Členové jednají v souladu s vlastním svědomím na základě své odbornosti, nikoli z pověření vlád. Jejich činnost zahrnuje široké spektrum témat souvisejících s regulací mezinárodních vztahů.

Většina činnosti Komise pro mezinárodní právo spočívá v přípravě návrhů mezinárodních instrumentů reagujících na aktuální vývoj mezinárodního práva. Některá témata vybírá sama komise, jiná postupuje Valnému shromáždění nebo Ekonomické a sociální radě. Když komise ukončí práci na určitém tématu, Valné shromáždění obvykle svolá mezinárodní konferenci zplnomocněných zástupců. Jejím úkolem je vytvoření mezinárodní úmluvy, kterou může následně podepsat kterákoliv země, čímž vyjádří formální souhlas s dodržováním ustanovení úmluvy. Některé z těchto úmluv tvoří samotný základ zákonů upravujících mezinárodní vztahy. Jsou to například:

- Úmluva o jiných než navigačních využitích mezinárodních vodních toků přijatá Valným shromážděním v roce 1997, která upravuje rovnoměrné a racionální využití vodních toků sdílených dvěma či více státy.
- Úmluva o smluvním právu mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi mezinárodními organizacemi přijatá na konferenci ve Vídni roku 1986.
- Úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům schválená na konferenci ve Vídni roku 1983.

- Úmluva o prevenci a postihu zločinů proti mezinárodně chráněným osobám včetně diplomatických představitelů přijatá Valným shromážděním roku 1973.
- Úmluva o smluvním právu přijatá na konferenci ve Vídni roku 1969.
- Úmluva o diplomatických stycích (1961) a Úmluva o konzulárních stycích (1963) přijaté na konferenci ve Vídni.

V roce 1999 přijala komise návrh deklarace zaměřený na předcházení tomu, aby se lidé ocitli bez státního občanství v případech, jako jsou separace části území či zánik států. Mezinárodně právní odpovědnost státu náleží k hlavním zájmům komise již od její první schůze v roce 1949. Roku 2001 komise dokončila práci na návrhu článků o Odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování. V tomtéž roce přijala komise návrh článků o prevenci přeshraničních škod zapříčiněných nebezpečnými aktivitami. V současné době se zabývá mezinárodní odpovědností za škodlivé následky činů, které nejsou zapovězeny mezinárodním právem, včetně již zmíněných přeshraničních škod.

K dalším aktuálně diskutovaným tématům komise patří jednostranné právní akty států, právo na diplomatickou ochranu, smluvní výhrady, odpovědnost mezinárodních organizací, sdílení přírodních zdrojů států a fragmentace mezinárodního práva v souvislosti s obtížemi plynoucími z různorodosti i vývoje mezinárodního práva (viz též internetové stránky Komise pro mezinárodní právo na adrese www.un.org/law/ilc/index.htm).

MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ PRÁVO

Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL) podporuje rozvoj světového obchodu utvářením úmluv, modelových zákonů, pravidel a právních pomůcek zaměřených na sladění práva mezinárodního obchodu. Komisi, kterou založilo Valné shromáždění v roce 1966, tvoří zástupci šedesáti států reprezentující různé geografické oblasti a hlavní ekonomické a právní systémy. UNCITRAL se v průběhu let stala hlavním právním orgánem systému OSN na poli mezinárodního obchodu. Jejím sekretariátem je mezinárodní právní pobočka Úřadu OSN pro právní otázky.

Za 37 let své existence vytvořila Komise všeobecně přijímané právní texty pro různé oblasti mezinárodního obchodního práva, které jsou dnes považovány za přelomové dokumenty. Patří k nim Pravidla arbitrážního řízení UNCITRAL (1976); Pravidla UNCITRAL pro urovnávání obchodních sporů (1980); Úmluva OSN o kontraktech na mezinárodní prodej zboží (1980); Modelový zákon UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení (1985); Modelový zákon UNCITRAL o udělování zakázek na zboží, stavební práce a služby (1994); Poznámky UNCITRAL o postupu arbitrážního řízení (1996) a Modelový zákon o elektronickém obchodu (1996).

Mezi další významné dokumenty vytvořené UNCITRAL náleží: Úmluva o promlčecí lhůtě při mezinárodním prodeji zboží (1974); Úmluva OSN o lodní dopravě zboží /Hamburská pravidla/ (1978); Úmluva OSN o mezinárodních směnkách a dluhopisech (1988); Právní směrnice UNCITRAL o sjednávání mezinárodních kontraktů na konstrukci průmyslových objektů (1988); Úmluva OSN o ručení operátorů přepravních terminálů v mezinárodním obchodu (1991); Právní směrnice

UNCITRAL o transakcích v mezinárodním vzájemném obchodu (1992); Úmluva OSN o mezinárodních zárukách a záložních akreditivách (1995) a Modelový zákon UNCITRAL o přeshraniční platební neschopnosti (1997).

Aktuálně se komise soustředí na přípravu Legislativní směrnice UNCITRAL o soukromě financovaných projektech rozvoje infrastruktury; sestavení a publikování precedenčního práva UNCITRAL (CLOUT); návrh právního dokumentu týkajícího se přepravy zboží po moři a návrh legislativní směrnice o bezpečnostních zájmech. Komise rovněž pracuje na přípravě mezinárodního nástroje pro elektronické uzavírání smluv a zvažuje cesty, jak odstranit možné právní překážky elektronického obchodu ve stávajících mezinárodních nástrojích, jež regulují mezinárodní obchod.

UNCITRAL se i nadále zabývá tématy, která souvisejí s požadavkem „psaní“, jak je zakotveno v Modelovém zákonu UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení (1985) a v Úmluvě o uznání a výkonu cizích arbitrážních nálezů (1958). Dalším stěžejním tématem je nové ustanovení týkající se uznání a výkonu dočasných ochranných opatření, které doplňuje článek 17 Modelového zákonu UNCITRAL o mezinárodním arbitrážním řízení.

PRÁVO V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

OSN patří k průkopníkům v prosazování rozvoje mezinárodního práva v oblasti životního prostředí a sjednávání smluv, které přispívají k celosvětové ochraně životního prostředí. **Program OSN pro životní prostředí (UNEP)** dohlíží na uplatňování mnoha dohod tohoto druhu:

- **Úmluva o mokřadech mezinárodně významných zvláště jako sídliště vodního ptactva (1971)** zavazuje státy k prozíravému využívání mokřadů na jejich území. Tato úmluva byla iniciována Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO).
- **Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972)** zavazuje státy k ochraně přírodních a kulturních oblastí. I tuto úmluvu iniciovalo UNESCO.
- **Mezinárodní konvence o obchodu s ohroženými druhy divoké fauny a flóry (1973)** kontroluje prostřednictvím kvót a zakázů vývozu mezinárodní obchodování s vybranými druhy divokých zvířat a rostlin či produkty z nich, aby zajistila jejich zachování.
- **Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (1979)** a série přidružených regionálních a druhově specifických dohod usiluje o zachování suchozemských, vodních i ptačích živočišných druhů a jejich sídlišť.
- **Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší překračujícím hranice států /Úmluva o kyselých deštích/ (1979)** a její protokoly dojednané pod záštitou Evropské hospodářské komise OSN (ECE) stanovují způsoby kontroly a omezení znečištění ovzduší v Evropě a v Americe.
- **Úmluva OSN o mořském právu (1982)** komplexním způsobem upravuje četná námořní témata včetně práva civilní i vojenské navigace, ochrany pobřeží a mořského prostředí, práva na živé i neživé zdroje a podmořský vědecký výzkum.

- **Vídeňská úmluva o ozonové vrstvě (1985), Montrealský protokol (1987)** a jeho dodatky se snaží o redukcii poškození ozonové vrstvy, která chrání život na Zemi před škodlivými vlivy ultrafialového záření.
- **Basilejská úmluva o pohybu nebezpečného odpadu přes hranice a jeho zneškodnění (1989)** zavazuje signatářské státy k omezení přepravy a vypouštění nebezpečných odpadů přes hranice, k minimalizaci míry toxicity nebezpečných odpadů a k zajištění ekologicky šetrného zpracování odpadů co nejbližší místu jejich vzniku. Roku 1999 přijaly smluvní strany protokol o odpovědnosti a kompenzaci ve vztahu k přeshraničnímu pohybu nebezpečných odpadů.
- **Multilaterální fond pro plnění Montrealského protokolu (1991)** byl založen pro pomoc rozvojovým zemím při naplňování Montrealského protokolu. Pomoc se týká států, jejichž roční spotřeba a produkce látek porušujících ozonovou vrstvu je nižší než 0,3 kg na hlavu – bývají též označovány za „země článku 5“. Výše příspěvku do fondu ze strany zemí, jichž se článek 5 netýká, je určen podle hodnotící škály OSN.
- **Dohoda o zachování malých kytovců Baltského a Severního moře (1991)** byla uzavřena pod patronátem Úmluvy o migrujících druzích. Jejím cílem je podpořit úzkou spolupráci mezi smluvními stranami tak, aby vedla k zachování příznivého vývoje malých kytovců. Signatářské státy mají povinnost podílet se na zachování a správě jejich přirozeného prostředí, na průzkumech a výzkumech, omezování znečištění a informování veřejnosti.
- **Úmluva o biologické rozmanitosti (1992)** usiluje o zachování biologické rozmanitosti, podporuje udržitelné využití jejích komponentů a rovnoměrné rozdělení užitků plynoucích z využití genetických zdrojů. Její Kartagenský protokol o biologické bezpečnosti (2000) usiluje o ochranu biologické rozmanitosti proti rizikům, která by mohla hrozit ze strany geneticky modifikovaných organismů. Zakládá informační proceduru, která zajišťuje, aby jednotlivé státy byly předem písemně spraveny o možném dovozu geneticky modifikovaných organismů určených k začlenění do životního prostředí, a měly tak dost podkladů pro kvalifikované rozhodnutí, zda dovoz povolí.
- **Rámcová úmluva OSN o klimatických změnách (1992)** zavazuje státy k omezení emisí skleníkových plynů způsobujících globální oteplování a s tím spojené atmosférické poruchy. Její Kjótský protokol (1997) zesiluje mezinárodní reakci na klimatické změny stanovením emisních limitů vyspělým zemím pro období 2008-2012. Protokol však též zavádí několik mechanismů, které umožňují jistou flexibilitu při snižování a měření emisí.
- **Úmluva OSN o boji proti rozšiřování pouští v zemích, zejména afrických, postižených úporným suchem (1994)** se snaží podněcovat mezinárodní spolupráci v boji proti rozšiřování pouští a omezovat dopady sucha v postižených státech.
- **Dohoda o zachování kytovců v Černém moři, Středozemním moři a v přílehlé atlantské oblasti (1996)** usiluje o omezení hrozeb pro kytovce ve vodách Středozemního a Černého moře. Vyžaduje od států přijetí podrobného plánu na zachování kytovců, který bude zahrnovat legislativu zakazující jejich svévolný

lov, dále prostředky pro minimalizaci nahodilého polapení a vytvoření chráněných zón.

- **Rotterdamská úmluva o principu vyslovení souhlasu při mezinárodním obchodu s určitými chemikáliemi a pesticidy (1998)** zavazuje exportující země, aby importujícím zemím poskytl informace o všech přepravovaných látkách, které potenciálně škodí lidskému zdraví a životnímu prostředí.
- **Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech (2001)** má za cíl snižovat a odstraňovat vypouštění určitých vysoce toxických pesticidů, průmyslových chemikálií a vedlejších produktů jako DDT, PCB a dioxiny, které jsou velmi mobilní a hromadí se v potravním řetězci.
- **Program člověk a biosféra UNESCO** si klade za cíl rozvinout v rámci přírodních a společenských věd základnu pro udržitelné využívání a zachování biologické rozmanitosti a pro zlepšení vztahů mezi lidmi a jejich životním prostředím po celém světě. Tento program podporuje mezinárodní výzkumy, ukázky a školení v oblasti přírodních zdrojů.

Mezinárodní námořní organizace (IMO) přispěla k uzavření úmluv, jež pomohly omezit znečišťování moří. Série regionálních mořských programů pomáhá vládám při ochraně sdílených mořských a dalších vodních zdrojů prostřednictvím úmluv a protokolů přijatých pod patronací UNEP ve třinácti regionech.

MOŘSKÉ PRÁVO

Úmluva OSN o mořském právu, často označovaná za ústavu pro oceány, je považována za jeden z nejucelenějších nástrojů mezinárodního práva. Jejich 320 článků a 9 doplňků představuje obecný právní rámec pro veškerá světová moře a oceány. Stanovuje pravidla pro všechny aktivity v oceánech a pro využívání jejich zdrojů včetně navigace a přeletů, průzkumu a těžby nerostů, zachování přírodního bohatství, znečišťování mořského prostředí, rybolovu a lodní přepravy. Úmluva zdůrazňuje, že všechny problémy týkající se oceánů spolu úzce souvisí, a je tedy nutné je řešit na globální úrovni. Kodifikací utřídí a spojuje tradiční pravidla pro využívání oceánů do jediného nástroje a podílí se i na vývoji nových pravidel pro řešení vznikajících problémů.

Dnes je všeobecně přijímanou skutečností, že jakákoli činnost týkající se moří a oceánů musí být v souladu s ustanoveními úmluvy. Její široká legitimita je založena na jejím takřka všeobecném uznání – přistoupilo k ní více než 140 států a mnoho dalších prochází procesem ratifikace či přístupu a kromě několika výjimek uznávají a plní její ustanovení. V roce 2002 oslavilo Valné shromáždění dvoudenním zasedáním dvacáté výročí otevření úmluvy k podpisu.

Dopady Úmluvy OSN o mořském právu

Státy prostřednictvím svých národních legislativ a z nich vycházejících rozhodnutí posilují pravomoci úmluvy, která je hlavním mezinárodněprávním dokumentem na tomto poli. Jedním z jejích dosavadních úspěchů je takřka všeobecné přijetí pásma 12 námořních mil od břehu jako hranice teritoriálních vod; 200 námořních mil jako vymezení výlučné hospodářské zóny, jejíž zdroje spravují přímořské státy spolu se zdroji pevninské měřčiny, která na tuto zónu navazuje. Úmluva také

napomohla stabilizovat situaci v oblasti mezinárodní navigace, neboť prosadila koncepci svobodného průjezdu teritoriálními vodami či tranzitu úžinami sloužícími mezinárodní navigaci.

Cesta k všeobecnému uznání této úmluvy se otevřela po roce 1994, kdy Valné shromáždění přijalo Dohodu týkající se implementace XI. části této úmluvy. Dohoda, která odstranila některé obtíže bránící přístupu vyspělých zemí, v současnosti zavazuje více než 110 smluvních stran.

Úmluva je oceňována pro svůj dopad na různé aspekty ovlivňující kontrolu mořského vědeckého výzkumu, prevenci znečišťování moří a zajištění přístupu vnitrozemských států k moři ze strany pobřežních států. Je považována za základ jakýchkoli budoucích právních nástrojů usilujících o definici práv a povinností na světových mořích a oceánech. Tato skutečnost se odrazila například v přijetí Dohody o stavech stěhovavých a vysoce migračních ryb roku 1995.

Tato dohoda stanovuje režim pro zachování a správu těch rybích hejn, která se pohybují ve **výlučné hospodářské zóně** příslušného přímořského státu a také v oblastech za touto zónou a v jejím sousedství. Dohoda uvádí, že správa musí být založena na opatrném přístupu a nejhodnějších vědeckých podkladech. Dále uvádí, že státy mají spolupracovat na zajištění dlouhodobé udržitelnosti a podpoře optimálního využití rybářských zdrojů, ať už uvnitř či vně výlučných hospodářských zón.

Orgány ustanovené úmluvou

Úmluva ustavila tři specifické orgány pro řešení rozličných aspektů mořského práva.

Mezinárodní úřad pro mořské dno je organizací, jejímž prostřednictvím státy organizují a kontrolují činnost související s těžbou nerostných surovin na mořském dně v oblastech přesahujících pravomoci národních jurisdikcí. Úřad byl založen roku 1994 a sídlí v jamajském Kingstonu. Roku 2002 přijal úřad těžební kodex, který obsahuje omezení průzkumu a sondování polymetalických rud v oblasti (ta je definována jako „mořské a oceánské dno a jeho geologické podloží nespádající do národní jurisdikce“).

Po přijetí kodexu obsahujícího ustanovení nutná pro smlouvy o průzkumu došlo k podpisu prvních patnáctiletých smluv o průzkumu polymetalických rud s prvními registrovanými investory: Společnou organizací InterOceanmetal (konsorcium tvoří Bulharsko, Kuba, Česká republika, Polsko, Ruská federace a Slovenská republika); Korejskou republikou; Čínskou asociací pro výzkum a rozvoj nerostů v oceánech (COMRA); Institut français de recherche pour l'exploitation de la mer (IFREMER)/Association française pour l'étude et la recherche des nodules (AFERNOD); Společností pro rozvoj zdrojů v hlubokém oceánu (DORD – Japonsko) a indickou Sekcí pro rozvoj oceánu.

Prvními investory jsou státem vlastněné podniky a mezinárodní konsorcia, jimž bylo, po uskutečnění průzkumných aktivit a nalezení ekonomicky využitelných ložisek polymetalických rud ještě před přijetím úmluvy, přiznáno přednostní právo před ostatními zájemci vyjma Podniku. Podnik je orgánem Mezinárodního úřadu

pro mořské dno, který v oblasti provádí aktivity vymezené úmluvou a zajišťuje dopravu, zpracování a prodej nerostů vytěžených z oblasti.

Mezinárodní tribunál pro mořské právo fungující od roku 1996 je soudem pro řešení sporů vznikajících z odlišné interpretace Úmluvy o mořském právu. Tribunál tvoří 21 soudců volených stranami úmluvy a sídlí v německém přístavním městě Hamburku. První případ se k tribunálu dostal v listopadu 2001. Od té doby bylo podáno 11 žádostí o projednání. Většina z nich požadovala urychlené propuštění lodí a jejich posádek, které byly údajně zadrženy v rozporu s úmluvou. Některé případy se týkaly zachování živých organismů – konkrétně jižního tuňáka modroploutvého ve sporu Nového Zélandu s Japonskem a Austrálie s Japonskem a mečouna v jihovýchodním Pacifiku ve sporu mezi Chile a Evropským společenstvím. Jiný spor, tentokrát mezi Irskem a Velkou Británií, se týkal prevence proti znečištění pocházejícího z pevniny, jehož zdrojem byl podnik přeměňující vyhořelé jaderné palivo v nové palivo známé jako smíšené oxidové palivo.

Cílem **Komise pro vymezení pevninské mělčiny** je usnadnit dodržování úmluvy s ohledem na vymezení vnější hranice pevninské mělčiny za úrovní 200 námořních mil od pobřeží, která představuje hranici teritoriálních vod. Podle úmluvy stanoví pobřežní stát vnější hranici své pevninské mělčiny v místech, kde pokračuje i za hranici 200 námořních mil, v návaznosti na doporučení komise.

Komise se poprvé sešla roku 1997 v sídle OSN. Tvoří ji 21 expertů na geologii, geofyziku, hydrografii a geodézii volených zúčastněnými státy úmluvy. Prvním předkladatelem návrhu komisi se stala Ruská federace v prosinci 2001.

Jednání členských zemí

Ačkoli úmluva samotná neobsahuje ustanovení o pravidelných setkáních smluvních stran, slouží jejich každoroční setkání svolávané generálním tajemníkem jako fórum pro diskusi o všech souvisejících otázkách. Toto fórum navíc plní vymezené správní funkce, například zajišťuje volbu členů tribunálu a komise i další rozpočtové a administrativní aktivity.

Dohled nad otázkami, které se týkají moří a oceánů, vykonává Valné shromáždění. V roce 2000 Valné shromáždění započalo otevřený neformální konzultativní proces, který má zajišťovat samostatné každoroční hodnocení situace v této oblasti. Jeho cílem je poskytnout Valnému shromáždění doporučení týkající se konkrétních otázek s důrazem na vytyčení oblastí, v nichž by měla být prohloubena spolupráce mezi vládami a orgány založenými podle úmluvy. Jedná se především o otázky bezpečné navigace a ochrany zranitelných mořských ekosystémů. Tento konzultativní proces byl původně plánován na dobu tří let, vzhledem k pozitivním výsledkům došlo ale k jeho prodloužení o další tři roky.

MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO

Mezinárodní humanitární právo tvoří principy a pravidla upravující prostředky a metody vedení válečného konfliktu a ochrany civilního obyvatelstva, nemocných a raněných vojáků a válečných zajatců. Mezi hlavní nástroje patří Ženevské úmluvy o ochraně válečných obětí z roku 1949 a dva dodatečné protokoly uzavřené roku 1977 pod záštitou Mezinárodního výboru Červeného kříže.

V posledních letech plní OSN vedoucí úlohu v úsilí o rozvoj mezinárodního humanitárního práva. Rada bezpečnosti se stále více podílí na ochraně civilistů v ozbrojených konfliktech, ochraně lidských práv a ochraně dětí ve válečných konfliktech. Rada rovněž ustavila dva mezinárodní soudy – pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu – a tribunály ve Východním Timoru, Sierra Leone a Kambodži. Tribunály nepřispívají jen k určení odpovědnosti, ale také k posílení a širšímu uznávání humanitárního práva. K významnému posunu ve vývoji mezinárodního humanitárního práva přispělo též nedávné založení Mezinárodního trestního soudu, jehož přípravná komise definovala „základní zločiny“, jako jsou genocida, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti.

Valné shromáždění jako politické fórum OSN přispělo k vypracování celé řady mezinárodních úmluv. Patří mezi ně Úmluva o prevenci a postihu zločinu genocidy (1948), Úmluva o neplatnosti statutárních omezení v případě válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1968), Úmluva o zákazu nebo omezení užití určitých konvenčních zbraní s mimořádně zraňujícími nebo nerozlišujícími účinky (1980) a jejich čtyři protokoly a Zásady mezinárodní spolupráce při odhalování, zadržování, vydávání a stíhání osob zodpovědných za spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, které Valné shromáždění schválilo v roce 1973. Valné shromáždění také umožnilo uskutečnění diplomatické konference, která v roce 1998 přijala **Římský statut Mezinárodního trestního soudu**.

MEZINÁRODNÍ TRIBUNÁLY

Rozsáhlé porušování mezinárodního humanitárního práva v bývalé Jugoslávii a ve Rwandě přimělo Radu bezpečnosti k založení dvou mezinárodních tribunálů pro stíhání osob zodpovědných za spáchání těchto zločinů. Oba tribunály byly založeny na základě kapitoly VII Charty OSN, která se týká vynutitelnosti práva, a oba jsou přidruženými orgány Rady bezpečnosti.

- **Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii** založený v roce 1993 tvoří tři komory (dvě soudní a jedna odvolací), prokurátor a registrační oddělení. Podle svého statutu může stíhat čtyři typy zločinů: vážná porušení ženevských úmluv, porušení zásad vedení války; genocidu a zločiny proti lidskosti. Tribunál sídlí v nizozemském Haagu.
  - **Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu** zřízený v roce 1994 se skládá ze čtyř komor (tři soudních a jedné odvolací), prokurátora a registračního oddělení. V roce 1998 poprvé v historii mezinárodních soudů tribunál usvědčil obviněného z genocidy. Sídlem tribunálu je Arusha v Tanzanii; úřad prokurátora sídlí ve rwandském Kigali.
- Tribunály mají společnou odvolací komoru a společného prokurátora a v současné době v nich probíhá několik soudních řízení. Zabývají se řadou procesů a vznesly žalobu již proti více než 150 osobám. V srpnu 2003 rozhodla Rada bezpečnosti, že každý tribunál bude mít svého vlastního prokurátora.

Mezinárodní trestní soud

(www.icc-cpi.int/php/index.php)

Myšlenka založení Mezinárodního trestního soudu, který by stíhal genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese, byla na půdě OSN poprvé projednávána roku 1948 v souvislosti s přijetím Úmluvy o genocidě. V důsledku názorové nejednotnosti států pak další vývoj na mnoho let ustrnul. Teprve v roce 1992 Valné shromáždění pověřilo Komisi pro mezinárodní právo přípravou Statutu Mezinárodního trestního soudu. Masakry v Kambodži, bývalé Jugoslávii a Rwandě potřebovaly takové instituce ještě zintenzivnit.

Mezinárodní trestní soud byl ustaven Římským statutem Mezinárodního trestního soudu (www.un.org/law/icc) přijatým 17. července 1998 na konferenci zplnomocněných zástupců v Římě. Soud je oprávněn vyšetřovat a trestat jedince odpovědné za genocidu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Pod pravomoc soudu bude po dosažení shody na definici spadat i akt agrese. Statut vstoupil v platnost 1. července 2002. K prosinci 2003 k němu přistoupilo 92 států.

Soud je složen z osmnácti soudců volených signatářskými státy na devítileté funkční období, dva soudci nesmějí být příslušníky téhož státu. Soudci byli zvoleni v únoru 2003 a následující měsíc se ujali svých úřadů. Předsedou soudu je soudce Philippe Kirsch (Kanada), prokurátorem je Luis Moreno Ocampo (Argentina) a registrátorem se stal Bruno Cathala (Francie). Mezinárodní trestní soud sídlí v nizozemském Haagu. Jeho rozpočet pro první finanční rok (září 2002 – prosinec 2003) činil 30 893 500 euro.

V lednu 2002 vznikl nezávislý justiční orgán **Zvláštní soud pro Sierra Leone** jako výsledek dohody mezi vládou Sierra Leone a OSN. Dohoda stanoví, že dojde ke stíhání osob s největší odpovědností za páchání zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a dalších závažných porušení mezinárodního humanitárního práva i zločinů spáchaných podle příslušných zákonů Sierra Leone na území tohoto státu od 30. listopadu 1996. Soud sídlí ve Freetownu v Sierra Leone. Prokurátora a registrátora jmenuje generální tajemník OSN. Soudce pro soudní i odvolací komory jmenuje generální tajemník a vláda Sierra Leone.

MEZINÁRODNÍ TERORISMUS

Organizace spojených národů se zabývá problematikou terorismu na právní i politické úrovni.

V právní sféře vytvořily specializované orgány OSN jako například Organizace pro civilní letectví (ICAO), Mezinárodní námořní organizace (IMO) a Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA) síť mezinárodních dohod představujících základní právní nástroje pro boj s terorismem. Patří k nim:

- Úmluva o trestných a dalších nežádoucích činech páchaných na palubě letadel (Tokio, 1963).

- Úmluva o potlačení nezákonných únosů letadel (Haag, 1970).
- Úmluva o potlačení nezákonné činnosti ohrožující bezpečnost civilního letectví (Montreal, 1971).
- Úmluva o prevenci a postihu zločinů proti mezinárodně chráněným osobám včetně diplomatických představitelů (New York, 1973).
- Úmluva o fyzické ochraně jaderného materiálu (Vídeň, 1980).
- Protokol o potlačení nezákonné činnosti na mezinárodních civilních letištích (Montreal, 1988).
- Protokol o potlačení nezákonné činnosti ohrožující bezpečnost námořní dopravy (Řím, 1988).
- Protokol o potlačení trestné činnosti ohrožující bezpečnost stálých plošin umístěných na kontinentálním šelfu (Řím, 1988).
- Úmluva o označování plastických výbušnin pro účely detekce (Montreal, 1991).

Valné shromáždění přijalo následující čtyři úmluvy:

- **Úmluvu proti braní rukojmích (1979)**, v níž se státy zavazují, že braní rukojmích bude postihováno náležitými trestnými sazbami. Státy rovněž souhlasily, že na svém území zakáží určité činnosti, budou se podílet na výměně informací a umožní vydání hledaných osob. Pokud strana úmluvy nevydá pachatele, musí předložit případ vlastním trestním orgánům.
  - **Úmluvu o bezpečnosti zaměstnanců OSN a přidružených pracovníků (1994)**, na jejímž ustavení se usneslo Valné shromáždění v roce 1993 v souvislosti s četnými útoky na zaměstnance OSN, z nichž mnohé měly za následek zranění či úmrtí.
  - **Mezinárodní úmluvu o potlačení teroristických pumových útoků (1977)**. Úmluva zakazuje státům poskytovat útočiště osobám stíhaným za teroristické pumové útoky. Státy se v ní zavazují, že budou tyto osoby samy stíhat, nevydají-li je jinému státu, který o vydání požádal.
  - **Mezinárodní úmluvu o potlačení financování terorismu (1999)**, která zavazuje strany ke stíhání či vydání osob obviněných z financování teroristické činnosti a požaduje, aby banky zavedly opatření k identifikaci podezřelých transakcí.
- Výbor založený Valným shromážděním roku 1996 vypracovává úmluvu o potlačování jaderného terorismu a ucelenou úmluvu proti mezinárodnímu terorismu.

Na politické úrovni přijalo Valné shromáždění roku 1994 Deklaraci o opatřeních na odstranění mezinárodního terorismu a v roce 1996 deklaraci doplňující deklaraci z roku 1994, které odsuzují všechny teroristické akty a praktiky jako zločinné a neospravedlnitelné, ať už jsou páčány kdekoli a kýmkoli. Shromáždění vyzvalo státy, aby přijaly opatření k odstranění mezinárodního terorismu jak na státní, tak i mezinárodní úrovni.

DALŠÍ PRÁVNÍ OTÁZKY

Valné shromáždění rovněž přijalo úmluvy a právní nástroje týkající se některých dalších otázek. Náleží k nim Mezinárodní dohoda proti náboru, využívání, placení a výcviku zoldnéřů (1989), Zásady ochrany všech zadržovaných a vězňů osob

(1988) a Deklarace o zvýšení účinnosti zásady zřeknutí se vyhrožování či užití síly v mezinárodních vztazích (1987).

Valné shromáždění přijalo četné mezinárodní právní dokumenty na doporučení **Zvláštního výboru pro Chartu OSN a posílení úlohy organizace**, který byl zřízen Valným shromážděním v roce 1974. Tyto smlouvy zahrnují Modelová pravidla OSN pro urovnávání sporů mezi státy (1995), Deklaraci o posílení spolupráce mezi OSN a regionálními uskupeními při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti (1994), Deklaraci o zjišťovací činnosti OSN na poli udržování mezinárodního míru a bezpečnosti (1991), Deklaraci o předcházení a řešení sporů a situací, které by mohly ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost a o úloze OSN v této oblasti (1988) a Deklaraci o mírovém urovnání mezinárodních sporů (1982).

Podle článku 102 Charty OSN mají členské státy u OSN zaregistrovat mezinárodní smlouvy, které uzavřou. **Úřad OSN pro právní otázky** zodpovídá za registraci, uložení a uveřejňování smluv a úmluv. Úřad vydává publikaci *Série úmluv OSN*, která obsahuje texty více než 50 000 smluv a související informace. Dále vydává publikaci s názvem *Multilaterální smlouvy uložené u generálního tajemníka*, která obsahuje přibližně 500 významných smluv uložených členskými státy (viz <http://untreaty.un.org>).